

Milena Mileva Blažič

Pesem sem:
Razumljive pesmi za
nerazumljive čase.

*Uredila Igor Saksida in Aleš Šteger,
fotografije Marjeta Marinčič, Maja Licul.
Ljubljana: Beletrina (Knjižna zbirka Beletrina, 2018).*

Antologija pesmi dveh uveljavljenih ustvarjalcev na področju slovenske kulture, literarnega zgodovinarja Igorja Saksida in pesnika Aleša Štegra, je sestavljena na osnovi novih trendov, ne le v slovenski književnosti, ampak v mednarodnem prostoru. Gre za t. i. večnaslovniško (*crossover*) antologijo, ki je koncipirana v skladu s teorijo Human GPS Claudie Finkbeiner (2009, 2012; Global Positioning System kot globalno navigacijsko orodje po skritih dimenzijah kulture) in je poleg uvoda (Saksida, Šteger in M. Pavček) ter epiloga (Saksida), razdeljena na tri vsebinska poglavja: 1) poljub, 2) križemsvet (po pesniški zbirki Kajetana Koviča) in 3) bžraumps (po neologizmu in naslovu pesmi Borisa A. Novaka).

V antologiji, ki obsega 167 strani, je zbranih 100 pesmi (vključno s pesmima obeh avtorjev, Igorja Saksida (*Ključ do poezije (glosa)*) in Aleša Štegra (*Pesem sem*), od tega jih je 50 izpod peresa slovenskih in 50 izpod peresa tujih avtorjev. Vseh avtorjev je 90, od tega je 40 slovenskih (če kot pesnika upoštevamo tudi Saksido) in 50 svetovnih avtorjev, med katerimi je šest hrvaških, pet ameriških, štirje poljski in srbski, trije francoski, dva

angleška, bolgarska, brazilska, čilska, nizozemska in švedska pesnika ter po en belgijski, bosanski, izraelski, južnokorejski, kanadski, makedonski, mehiški, nemški, nikaragovski, romunski, slovaško-češki in španski pesnik – pred nami je ena kulturno najbolj raznolikih pesniških antologij za mlade naslovnike.

Izbor avtorjev in pristop presegata tradicionalne koncepte antologij in pesniških zbirk za mlade, ki so lahko urejene na osnovi kriterijev abecede (*Peti letni čas*), kronologije (I. Novak Popov: *Antologija slovenskih pesnic 1–3*) ali tematsko (*Pesem sem*).

Igor Saksida je zbirki dodal različne metakomentarje, ki literarizirajo poetološko tematiko. Kot strokovnjak za mladinsko poezijo je v izbor uvrstil tudi domače pesnike iz učnih načrtov, npr. Milana Deklevo, Nika Grafenauerja, Kajetana Koviča, Ferija Lainščka, Svetlano Makarovič, Janeza Menarta, Borisa A. Novaka, Ivana Minattija, Toneta Pavčka, Andreja Rozmana Roza, Jožeta Snoja, Bino Štampe Žmavc, Gregorja Strnišo, Petra Svetino, Sašo Vegri in Daneta Zajca. Med njimi so s tremi pesmimi največkrat zastopani B. A. Novak, I. Minatti in T. Pavček, s po dvema pesmima nastopijo G. Strniša, K. Kovič in Marko Pavček. Po mnenju avtorice pričujoče recenzije je Marko Pavček, študentski kolega z ljubljanske filozofske fakultete, z edino, žal, posthumno pesniško zbirko *Z vsako pesmijo me je manj* (1981) prvi avtentični večnaslovniški pesnik. V antologiji prva od njegovih izbranih pesmi hkrati predstavlja moto zbirke “Pesem je, če si vesel in poješ vesele pesmi”, druga pa je ena izmed Pavčkovih kanoniziranih pesmi z naslovom *Ping pong*.

V spremni besedi z naslovom *Razumljiv uvod, kažipot do razumljivih pesmi* Igor Saksida razmišlja o razlaganju poezije ter s tem odpira koncept hermenevtike v mladinski literarni vedi, zlasti različnih recepcij in interpretacij pesmi. Že sam izbor pesmi je interpretacija. Dodatna interpretacija so “obpesemski” komentarji v “oblačkih”, ki predstavljajo “arhe-tipske” oznake za govor (bodisi monološki bodisi dialoški) oziroma kot SMS-sporočila. Saksida v osnovi tematizira dva tipa mladinske literarne vede. Prvi temelji predvsem na recepcijski teoriji literarne vede (Darko Dolinar: *Sodobna literarna veda in hermenevtika*, 1988; *Hermenevtika v literarni vedi*, 1995; predvsem pa *Recepcijska teorija in hermenevtika*, 1989). Po Dolinarjevih besedah je bila recepcijska teorija, ki je bila v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja osrednja v Evropi in ZDA (S. Fish), tudi teoretična osnova za učne načrte za slovenščino (1998, 2011, 2018) in materializirana v komunikacijski model poučevanja književnosti. Pouk književnosti v učnih načrtih za slovenščino torej temelji na recepcijski

teoriji književnosti, v središču katere so razvijanje recepcijskih zmožnosti, zmožnosti doživljanja, razumevanja in vrednotenja, iskanje bistvenih prvin pesniškega besedila, primerjanje spoznanj o besedilu s sošolci in sošolkami, razvijanje in uvajanje literarnovednega znanja. Avtorja koncepta antologije se pri vsaki pesmi recepcijsko (literarnozgodovinsko (Saksida) in avtopoetično (Šteger)) odzivata na pesmi z avtorskimi komentarji ali s komentarji drugih, ki so lahko asociativno blizu ali asociativno oddaljeni ter zato v odnosu do pesemskega besedila domiselni, duhoviti in humoristični. Tako udejanjata koncept komunikacijskega pouka književnosti, kar pomeni, da so v središču antologije branje raznolikih pesmi iz različnih kultur ter paralelizmi z različnimi recepcijskimi odzivi, od klasičnih, sodobno klasičnih do sodobnih; od kulture do pop kulture. Vendar antologija vsebuje še drugi koncept, in sicer koncept sistemske (mladinske) književnosti (Boža Krakar Vogel: *Sistemska didaktika književnosti*, 2012). Antologija *Pesem sem* je primer komplementarnosti recepcijske in sistemske didaktike književnosti (avtor, inštitucije, trg, repertoar, delo (antologija) in sprejemnik (mladi bralci)).

Recepcijska teorija v središču postavlja dialog z mladimi bralci in njihovimi bralnimi izkušnjami. Za pričujočo antologijo je bistvena kategorija "horizont pričakovanja", saj ne ustvarja le pričakovanj mladih bralcev z imanentnim pomenom pesmi, temveč jih hkrati spreminja z estetsko distanco (sodobnimi SMS-komentarji) ter od bralcev dobesečno in metaforično zahteva aktivno recepcijo. Z vizualno oblikovanimi komentarji ali odzivi spodbuja k branju ter prekrivanju pomenskega polja imanentne pesniške estetike in bralčevega obzorja pričakovanj, ki izvira iz zunajliterarnih in medbesedilnih izkušenj mladih oziroma večnaslovniških bralcev.

Rečeno z Dolinarjem se v antologiji estetsko izkustvo materializira v umetniškem delu na osnovi produkcije (pesmi), recepcije (branja mladih naslovnikov) in komunikacije (dialoški SMS-komentarji). Slednji vsebujejo t. i. hermenevitično refleksijo – avtorja antologije prek osrednjih konceptov recepcijske teorije in hermenevtike upoštevata različne vidike branja: 1) estetsko zaznavanje branja/razumevanja oziroma dialoško strukturo razumevanja, 2) prvenstvo vprašanj, 3) posredovanje in razumevanje znotraj horizontov pričakovanj. *Pesem sem* torej temelji na treh principih hermenevitičnega procesa oziroma enotnosti razumevanja, razlage in aplikacije.

Celotna antologija je literarna komunikacija, ki temelji na sodobnem fenomenološkem modelu, na osnovi katerega so pesmi shematične tvorbe, ki se realizirajo v konkretizacijah, torej v branju, motiviranem s številnimi dialoškimi (sokratskimi) vprašanji, ki hkrati relativizirajo enopomenskost

in kanonizirajo polisemantiko. Med posameznimi pesmimi, kulturo, kulturnim kontekstom in SMS-dialogi so številna odprta mesta – nedoločeno-sti, ki so temeljni pogoj za mobilnost bralca znotrajliterarnega konteksta.

Vendar antologija sega tudi v zunajliterarni kontekst ter meddisciplinarno in medmedijsko promovira branje. Avtorja presegata idejo, da se literarno oziroma pesniško delo realizira edino v bralčevi domišljiji ter komplementarno gradi na konceptu, da pesem lahko zaživi v glasnem branju ali v uglasbitvi.

Zadnja pesem Igorja Saksida nosi naslov *Ključ do poezije (glosa)*, njen uvodni moto pa se glasi: “Iščem ključ do poezije / v svetu hrupa in praznine. / Verzov tihi zven ne mine: / vandrovec se vanje skrije.” Ima štiri desetvrstične kitice in je tipična intertekstualna pesem. Avtor, ki nastopa v dveh vlogah – v vlogi literarnega zgodovinarja in pesnika – se zaveda intertekstualnosti forme glose, ki je hkrati medbesedilni dialog, zvrstno se navezuje na Prešernovo *Gloso* ter citatno na variacije verzov (*hčerke spomina* (V. Vodnik), *z vodoj* (A. Aškerc, D. Kette, K. Štrekelj)) in/ali naslovov (*Jantar časa* (Miklavž Komelj), *Poker* (T. Šalamun), *Žalik žena* (S. Makarovič)).

Poglavje z naslovom *Poljub* (28 pesnikov, od tega 7 pesnic) tematizira ljubezen, to *nadčasovno čustvo*, in vključuje pesmi različnih avtorjev, od Nobelovega nagrajenca Jaroslava Seiferta (*Pesem o smeteh*) do Simone Kopinšek (*Ko te vidim*). Poglavje ponuja izjemne pesmi, npr. pesem *Najlepša pošta* B. A. Novaka ali izkristalizirani večnaslovniški drobec Marka Pavčka, ki ubesedi sublimna čustva mladih v obliki pristne, spoštljive in zgovorne aluzije “podmizni tenis”. Pesem Simone Kopinšek (iz zbirke *Ljubezenke*), izraža pristna čustva in slikovito ubesedi zadrego mladih ob srečanju. Tudi spremljajoči SMS-komentar je simpatičen: (“Zakaj bi kdo hranil bele kamenčke za koga? // Hmmm ... Kaj misliš ti? // Zato! Kar tako.”) V tem konkretnem primeru je razvidna recepcijska teorija in morebitna “zadrega” sestavljavcev antologije; medmet hmmm izraža obotavljanje, pomislek, dvom in rešitev – včasih je treba pesem le doživeti in ne razlagati. Zanimivo je, kako Saksida tokrat ne posodablja klasike, ampak klasicizira sodobnost, ko sodobno večnaslovniško pesnico Simono Kopinšek postavi v kontekst tradicionalne didaktike in literarnozgodovinsko komentira njeno pesem s citatom iz knjige Janka Bezjaka *Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v ljudski soli* (1906): “Lirska pesem je najnežnejši cvet vse poezije: njen namen je čustva zbudjati ter jih vglabljati, ne pa učiti kaj novega in posebnega. (...) Zato pa jih je treba nežno prijemati kakor metulja. Sicer mu snamemo prah, ki se leskeče na njegovih perutih.” Poglavje, poimenovano po naslovu zbirke in vodilnem verzu pesmi Kajetana Koviča *Križemsvet* (“Križemsvet

gredo stopinje, / križemsvet gazi po snegu / ...”) vsebuje 36 pesmi, ki tematizirajo kozmopolitizem, zemljevid duše. Strniševo *Večerno pravljico* bi v skladu s teorijo M. Luthija lahko preimenovali v “antipravljico”, ker iz neantropocentrične perspektive gleda na človeka kot “dolgo sivo miš” in na usodo/metafiziko kot na “veliko mačko sanj”. Dialoški SMS-komentar konstatira, da je “Strniša edinstven pesnik svetovnega formata”. Da bi mlademu bralcu razblinil morebitno tesnobo ob metafizičnih globinah Strniševih verzov, je SMS-dialog z diametralno nasprotno, lahko bi rekli trivialno intertekstualnostjo, z navezavo na risanko Tom in Jerry, v tem kontekstu povsem utemeljen. Ob Strniševi *Večerni pravljici* je moč najti tudi meddisciplinarno povezanost z uglasbeno pesmijo *Mala terasa*, ki jo je izvajala pop skupina Bele vrane. Paralelizem med “mačko in mišjo” in “pogledom z nebotičnika” na sobico je presunljiv.

Poglavje, poimenovano po neologizmu oziroma izvirnem literarnem liku iz pesmi Človek (rap) B. A. Novaka, *Bžraumps* prinaša 33 pesmi, od Nobelovega nagrajenca Pabla Nerude do Lidije Dimkovske. Pesem B. A. Novaka je izrazit primer jezikovne invencije, ko je jezik “zven in pomen”, vsebina in forma, sredstvo in cilj. Znotraj te pesmi najdemo ne le intertekstualnost, ampak tudi intratekstualnost na pesmi pesnika (*Bla bla bla*) in avtoreferencialnost. Pesnik z jezikovno igro, medmeti (bla, lala, ha, he, hi, ratata), ki poleg fonetike nosijo tudi semantični pomen (“pomen zveni in zven pomeni,” kot zapiše avtor), v tej pesmi konkretizira svojo avtopoetiko, tudi s pomočjo neologizmov (arheoidiodupleks, bžraumps, člopica, ljud), s katerimi ironizira človeka v vseh dimenzijah.

V antologiji so združene trivialne reference (ABBA, Avtomobili, Bele vrane, Magnifico, Simon in Garfunkel ...) in visoka literatura (Nobelovi nagrajenci), kar v času postmodernizma ni nenavadno. V njej najdemo klasike (Oton Župančič ...), sodobne klasike (Tone Pavček ...) in sodobnike (Simona Kopinšek, Miklavž Komelj ...); nekatere izbrane pesmi so tradicionalne (Ivan Minatti: *Nekoga moraš imeti rad*), druge subverzivne (Georgi Gospodinov: *Bog je rdeč*) ali ekokritiške (Jure Detela).

Zanimive so reference na glasbo, uglasbene pesmi, pesniške glasbenike (Leonard Cohen: *To jutro me je oblekel veter*; Cohenova himnična klasika *Anthem* je kot referenca navedena tudi v angleščini. Zanimiva je tudi uvrstitev Amy Winehouse (*Back to Black*), saj je pesem blizu mladim, ki prepoznavajo besedne igre. V antologijo so vključeni tudi Mercedes Sosa in njena “himna” *Gracias a la Vida*, Edith Piaf *La vie en rose*, slovenski trubadur Tomaž Pengov in sodobni kantavtorji, socialno angažirani, npr. N'Toko

(umetniško ime Mihe Blažiča) ter mladi raparji, za katere je značilno, da margino postavljajo v center, npr. Drill, Ghet, Matter.

Antologija nemara pogrēša kakšnega pesnika (Milana Jesiha, Iva Svetino, Aleša Mustarja ...) ali pesnico (Tatjano Pregl Kobe, Petro Koršič, Vilmo Purič ...), mogoče zamejske, zdomske ali izseljenske pesnike, a sestavljavca sta se odločila tako, kot sta se. Izbor za uvrstitve v antologije je namreč vedno odločitev, je kanonizacija, a tudi priložnost na nadaljevanje. Antologija je medij kulturnega spomina (Marko Juvan), izbrane pesmi so sledi "minulih doživetij", pa tudi motiv za nova doživetja večnaslovniških bralcev. Ena od bistvenih značilnosti antologije je njena palimpsestnost, tudi kanonizacija, ki prek vzgojno-izobraževalnega sistema promovira izbrane pesmi kot reprezentativne ideje, ki se bodo prepletale z idejami, odzivi in ustvarjanjem mladih bralcev. Slednjim ponuja zanimivo dialoško bralsko izkušnjo.